

*Коломієць Я. Л.,**кандидат юридичних наук,**асистент кафедри цивільного процесу**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО ОBOB'ЯЗKOBOCТІ ЧЛЕНCTBA НОТАРІУCІВ В НОТАРІАЛЬНІЙ ПАЛАТІ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу положень Закону України «Про нотаріат» щодо професійного самоврядування нотаріусів. Досліджується принцип обов'язковості членства державних і приватних нотаріусів у спеціальному Всеукраїнському професійному об'єднанні – Нотаріальній палаті України.

Ключові слова: нотаріат, Нотаріальна палата України, об'єднання нотаріусів, самоврядування у сфері нотаріату.

Постановка проблеми. У 1993 році Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про нотаріат» (далі – Закон), який, окрім державного нотаріату, закріпив систему приватного нотаріату та встановив організаційні принципи його діяльності [1]. Зокрема, у ст.16 Закону було зазначено, що приватні і державні нотаріуси можуть об'єднуватись у регіональні, загальнодержавні, міжнародні спілки та асоціації. На підставі цієї статті 24 квітня 1993 року була створена Українська нотаріальна палата та її регіональні відділення в областях та у містах Києві і Севастополі, надалі створена низка асоціацій приватних нотаріусів (державних і приватних нотаріусів) на всій території України. Ці об'єднання нотаріусів могли представляти інтереси нотаріусів у державних та інших органах, захищати їх соціальні, економічні та професійні права, здійснювати методичну і видавничу роботу, створювати спеціальні фонди й проводити іншу діяльність відповідно до своїх статутів. Домінантною серед об'єднань нотаріусів була Українська нотаріальна палата, що мала всеукраїнський статус і постійно взаємодіяла з Міністерством юстиції України.

Метою статті є аналіз положень Закону України «Про нотаріат» щодо професійного самоврядування нотаріусів.

Виклад основного матеріалу. Тоді зміст ст. 16 Закону повністю відповідав ст. 36 Конституції України та Закону України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 року, а також ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 року про винятково добровільний порядок вступу нотаріусів до громадського об'єднання. [2; 3; 4]. Принцип **добровільності** об'єднання нотаріусів був реалізований у повному обсязі, адже усі державні нотаріуси були задіяні у діяльності Української нотаріальної палати, а приватні нотаріуси об'єднувалися в інші асоціації або приєднувалися до діяльності регіональних відділень Української нотаріальної палати, або ж ігнорували відповідні процеси, не реалізуючи своє право на об'єднання.

Така ситуація тривала до 2012 року, доки до Закону не були внесені зміни від 06.09.2012 року (Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо державного регулювання нотаріальної діяльності»), де стаття 16 набула суттєвих змін [5]. Законодавець відмовився від загального проголошення права нотаріусів на самостійне, вільне та **добровільне** об'єднання в асоціації чи спілки відповідно до

чинного законодавства (зокрема, до Конституції України), ввівши принцип **обов'язковості членства** державних і приватних нотаріусів на підставі Закону у спеціальному Всеукраїнському професійному об'єднанні. Цей прецедент у законодавстві, коли не за бажанням громадян, а за законом повинна створюватися громадська організація з певною назвою та визначенням основних положень щодо її організації, діяльності й управління, чи не перший у національному законодавстві. Утворення юридичної особи – Нотаріальної палати України, за задумом законодавця, повинно було повністю відрізнити її від наявних на той час об'єднань нотаріусів, зокрема від Української нотаріальної палати. Зміни ст. 16 Закону призвели до повної ліквідації Української нотаріальної палати. За своїм правовим статусом, а також за структурою, системою управління й повноваженнями Нотаріальна палата України мало відрізняється від Української нотаріальної палати, однак чомусь вона не стала її правонаступницею. Але існують й інші важливі відмінності.

Спочатку треба відзначити виключно лінгвістичні зміни, які не відокремлюють правовий статус Української нотаріальної палати від такого ж статусу Нотаріальної палати України:

- а) змінилася назва палати;
- б) змінилася назва самої статті 16 Закону.

Раніше ст. 16 Закону мала назву «Об'єднання нотаріусів», а сьогодні – «Професійне самоврядування нотаріусів», що свідчить про намагання законодавця серед усіх можливих об'єднань виділити саме професійне об'єднання, надати особливого значення саме професійному самоврядуванню нотаріусів. Але можна зробити й інший висновок: невже до змін від 06.09.2012 року об'єднання нотаріусів були непрофесійними? Чи їх утворювали непрофесійні нотаріуси або якісь інші особи за своїм статусом, окрім державних та приватних нотаріусів? Порівняльний аналіз статей Закону стосовно правового статусу державних нотаріусів і приватних нотаріусів до змін ст. 16 Закону від 06.09.2012 року та після цих змін не виявив жодних розбіжностей. Закон стосується тих самих нотаріусів. Але якщо в статуті Української нотаріальної палати було визначено, що членами Української нотаріальної палати можуть бути винятково нотаріуси, то у статуті Нотаріальної палати України (п. 3.3. Статуту) [6], окрім державних і приватних нотаріусів, її членами можуть бути також особи, які не мають статусу нотаріуса (тобто не здійснюють нотаріальну діяльність), але «які мають свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю», що саме собою розмиває або ставить під сумнів саме професійну ознаку цього об'єднання. Виходить, що Українська нотаріальна палата мала більше підстав вважатися професійним об'єднанням, ніж Нотаріальна палата України? Ці та інші питання щодо змін ст. 16 Закону від 06.09.2012 року та практики її застосування чи правових наслідків для державних і приватних нотаріусів потребують подальшого вивчення.

Однак найважливішою новелою законодавця є умова про **обов'язковість членства** державних і приватних нотаріусів у Нотаріальній палаті України. Виникають досить цікаві питання: «Наскільки стаття 16 Закону відповідає Конституції України? Чи є законними і конституційними п. 1.1. та п. 2.2. Статуту Нотаріальної палати України (нова редакція від 23.09.2016 р.) про об'єднання усіх нотаріусів України на засадах обов'язкового членства?».

По-перше, ч. 1 ст. 36 Конституції України вказує, що громадяни України мають право на свободу об'єднання у **політичні партії та громадські організації** для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Виняток становлять обмеження, встановлені законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Інших видів об'єднань громадян Конституція України не передбачає, лише (а) політичні партії та (б) громадські об'єднання. Вона прямо або опосередковано не вказує на можливість створення якихось інших об'єднань, які б могли створюватися громадянами (зокрема, на підставі прийнятих спеціальних законів) поза межами встановлених Конституцією України форм (політичні партії або ж громадські організації). Насамперед, це стосується названих *професійних об'єднань*, про які йдеться, зокрема, в проекті закону України «Про саморегулювальні організації» № 1444 від 11.12.2014 р. [7].

Особливої уваги потребує звернення до ч. 4 ст. 36 Конституції України, у якій зазначено, що ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах. Ця частина ст. 36 Основного закону виписана як імперативна норма і тому не передбачає диспозитивного тлумачення й застосування.

Отже, зміни, внесені в ст. 16 Закону від 06.09.2012 року в частині **обов'язковості членства** державних й приватних нотаріусів в Нотаріальній палаті України, що здійснює професійне самоврядування нотаріусів, є прямим порушенням положень ч. 4 ст. 36 Конституції України.

По-друге, слід погодитися й підтримати правові позиції, що були викладені у зауваженнях Головного юридичного управління Верховної Ради України від 06.09.2012 р. про те, що встановлення обов'язковості членства у зазначеній організації суперечить положенням ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та статті 36 Конституції України, оскільки в Україні гарантується право громадян України на свободу об'єднання в громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до громадських організацій. Згідно з положенням зазначеної Конвенції кожен має право на свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [8].

Висновки. Проведений загальний аналіз дає можливість стверджувати, що зміна змісту ст. 16 Закону України «Про нотаріат» від 06.09.2012 р. відбулася у законний спосіб відповідно до вимог поло-

жень пунктів 11, 12 ч.1 ст. 92 Конституції України. Але відповідно до змісту положень цих змін вони є антиконституційними, оскільки прямо порушують вимоги частин 1, 4 ст. 36, ч. 2 ст. 19 Конституції України. Це дозволяє державним та приватним нотаріусам ігнорувати норми ст. 16 Закону про обов'язковість їх членства у Нотаріальній палаті України, за винятком, якщо така участь є наслідком вільного та свідомого індивідуального волевиявлення нотаріуса бути її членом. Як один з можливих варіантів вирішення наявної колізії між ст. 16 Закону та ст. 36 Конституції України пропонуємо внести зміни до ст. 16 Закону, виклавши її в такій редакції:

«Стаття 16. Самоврядування та об'єднання нотаріусів.

Головною метою самоврядування нотаріусів є захист професійних та інших прав нотаріусів і забезпечення реалізації їх правових, організаційних, соціальних, економічних та інших інтересів.

Самоврядування нотаріусів реалізується нотаріусами згідно з Конституцією України та іншими законами України».

Література:

1. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 12.04.2018).
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (станом на 22 січня 2018 р.) / Верховна Рада України. Харків: Право, 2018. 76с.
3. Про об'єднання громадян: Закон України від 16.06.1992 р. № 2460-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2460-12> (дата звернення: 12.04.2018).
4. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012р. № 4572-XI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення: 12.04.2018).
5. Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо державного регулювання нотаріальної діяльності: Закон України від 06.09.2012 р. № 5208-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5208-17> (дата звернення: 12.04.2018).
6. Статут нотаріальної палати від 23.09.2016 р. URL: http://npu.in.ua/pro-npu/dokumenty_npu (дата звернення: 12.04.2018).
7. Про саморегулювальні організації: проект закону від 11.12.2014 р. № 1444. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52919 (дата звернення: 12.04.2018).
8. Зауваження Головного юридичного управління до проекту закону України «Про внесення змін до закону «Про нотаріат». Реєстраційний № 10364» від 06.09.2012 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf (дата звернення: 12.04.2018).

Коломиєц Я. Л. К вопросу об обязательности членства нотариусов в Нотариальной палате Украины

Аннотация. Статья посвящена анализу положений Закона Украины «О нотариате» относительно профессионального самоуправления нотариусов. Исследуется принцип обязательности членства государственных и частных нотариусов в специальном Всеукраинском профессиональном объединении – Нотариальной палате Украины.

Ключевые слова: нотариат, Нотариальная палата Украины, объединение нотариусов, самоуправление в сфере нотариата.

Kolomiets Ya. As to the mandatory membership of the notaries in the Notary Chamber of Ukraine

Summary. The article is devoted to the analysis of the provisions of the Law of Ukraine «On the notary» concerning professional self-governance of the notaries. The principle of compulsory membership of state and private notaries in the special all-Ukrainian professional association – the Notary Chamber of Ukraine – is explored.

Key words: notary, Notary chamber of Ukraine, association of notaries, self-governance in the sphere of notary services.